

Хохуляк В'ячеслав Вісаріонович,
доктор юридичних наук, доцент,
суддя Верховного Суду
у складі Касаційного адміністративного суду
e-mail: vkh1524@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0742-4450

РЕЦЕНЗІЯ
НА МОНОГРАФІЮ ВАЛЕРІЯ СИРОВАЦЬКОГО
«ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ»*

Анотація. Наголошено, що дослідження поняття «державний примус» без урахування антропологічного підходу було б неповним, адже за допомогою нього можна вивчити правові прояви життя людини як соціальної істоти. Обґрунтовано, що застосування державного примусу має на меті здійснення позитивного впливу на людину, щодо якої він застосовується. Цей вплив передусім спрямований на виправлення поведінки людини, формування і виховання в неї установок на подальше недопущення неправомірної поведінки, а в людей, які не вчиняють правопорушень, – на усвідомлення захищеності з боку держави та розуміння того, що за скоєння неправомірних дій людина буде покарана відповідно до тяжкості вчиненого. Констатовано, що це одне з перших комплексних теоретичних досліджень державного примусу в межах філософії права.

Ключові поняття: держава, державний примус, людина, громадянин, громадянське суспільство, верховенство права, філософія права.

Khokhuliak Viacheslav,
Doctor of Law, Associate Professor,
Judge of the Supreme Court
within the Court of Cassation
e-mail: vkh1524@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0742-4450

REVIEW
ON THE MONOGRAPH OF VALERII SYROVATSKYI
«STATE COERCION: PHILOSOPHICAL AND LEGAL INTERPRETATION»

Abstract. The monograph «State Coercion: Philosophical and Legal Interpretation» is evaluated. It is pointed out that the study of the concept of «state coercion» without taking into account an anthropological approach would be incomplete, because it can be used to study the legal manifestations of human life as a social being.

What he gave the author, he explains on the pages of the monograph. In particular, the researcher notes that the use of an anthropological approach to the legal definition of the concept of «state coercion» made it possible to define the following: 1) a person is the central concept of state coercion. It is the human coercion that applies to the state as an assessment of its actions and actions. At the same time, state coercion also applies to a person with such powers under the law; 2) development of this concept. With the progress of society, new spheres of life are emerging that need legal regulation. State coercion is therefore a dynamic concept that evolves with society; 3) functionality of the legal environment of the person. Some legal phenomena fulfill specific functions in the system of society. State coercion implements the functions of restoration of violated rights; punishment of persons committing illegal acts; preventing a repeated violation of the law by a person who has already committed such acts, as well as by persons who have not previously committed unlawful behavior (preventive function).

The monograph argues that the use of state coercion is intended to have a positive impact on the person to whom it is applied. This influence is primarily aimed at correcting human behavior, forming and nurturing in it the settings for the further prevention of misconduct, and for people who do not commit

* Сировацький В. Державний примус: філософсько-правова інтерпретація : монографія. Хмельницький : ХУУП імені Л. Юзькова, 2019. 446 с.

crimes - to the awareness of state protection and understanding that a person will be punished for committing unlawful actions due to the gravity of the committed crime. It is stated that this is one of the first comprehensive theoretical studies of state coercion within the philosophy of law.

Key concepts: state, state coercion, human, citizen, civil society, rule of law, philosophy of law.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-1-177-179

Актуальність наукової проблеми, відображеної у монографічному дослідженні Валерія Сировацького, підтверджена та безсумнівна, позаяк у сучасному суспільстві поширена підміна понять «влада» і «примус». Це спричинено передусім сприйняттям влади авторитетнішою за умови реалізації нею примусу. Безперечно, примус є лише одним із структурних елементів авторитету. Ще одним таким, що виражає складову громадянського суспільства, є переконання. Саме останній повною мірою і вказує на зрілість суспільства, влади, держави та її громадян, що чинять відповідно до верховенства права зі світоглядних засад.

Утім, необхідно визнати, що часто між примусом і переконанням складно визначити онтологічні, аксіологічні та праксеологічні межі. Адже, приміром, щодо людини застосовується примус у межах змушування державою чи владою діяти її проти власних, скажімо, схильностей (як-от арешт, викрадення та ін.). А переконання в онтологічній інтерпретації – це все-таки морально-етичний процес виховання (переконати – означає спонукати людину добровільно змінити поведінку із протиправної чи антизаконної на морально оправдану). У цьому контексті зрозуміло, що примус інтенційно суперечить свободі вибору, а переконання, своєю чергою, ґрунтується на свободі вибору. Це як внутрішнє рішення людини і рішення ззовні. Однак, важко визначити, який саме з цих принципів у конкретній ситуації є вільним, а який – визначеним.

Ще одна помилка сучасності полягає у тому, що, мовляв, право на використання примусу є винятковою й особливою прерогативою держави. Насправді це дещо викривлене трактування, адже незначні форми примусу – не монополія держави чи влади (є, звісно, винятки щодо крайніх форм примусу, як-от довічне ув'язнення тощо). Держава не є добровільною організацією, а, отже, неможливо уникнути застосування державою примусу щодо особи, яка скоїла, скажімо, протиправні дії, лишень вийшовши зі співтовариства. Водночас необхідно акцентувати на тому, що примус не становить ні онтологічної, ні аксіологічної сутності держави у межах її конститутивної характеристики. Натомість є, радше, однією зі структурних властивостей держави.

Ще одна плутанина сьогодення у з'ясуванні суті примусу стосується, безумовно, усвідомлення у межах філософсько-правового дискурсу онтологічних складових поняття «сила» (у суспільстві поширена думка, що сила – це невіддільна складова примусу). Звісно, примус і силу можна сприймати як засіб змушування особи діяти відповідно до утверджених у державі вимог. І цей засіб у такому випадку є силовим. Адже поняття «примушувати» охоплює процес змушування до виконання тієї чи іншої дії, погрожуючи відповідними санкціями у випадку відмови. Відтак насилля за природою є парадигмально обумовленою фізичною силою, що загалом можна трактувати як порівняне порушення свободи. З іншого боку, якщо уявити, в межах утопічної теорії, існування держави з верховенством права та визнання закону, то її громадяни морально вмотивовані виконувати ці закони, оскільки переконані у їх справедливості.

У такому разі і примус, і сила не були б узагалі потрібні, бо ж жоден закон не містить прямої вимоги застосування примусу. Держава без вимоги дотримання закону, примусу, сили – не держава, щось на кшталт добровільної громадської організації однодумців. Основне, зрештою, в цьому контексті – визначити центральність примусу в державі (скажімо, я не переконаний в тому, що, як стверджував свого часу Роулз, політична влада є завжди примусовою, опертою на накладання санкцій урядом).

Політична влада й справді в деяких випадках може бути примусовою, проте не завжди. Важко трактувати закони як специфічні накази із сумішню погроз, незважаючи на те, що чимало законів і передбачають відповідні санкції чи покарання. Хоча, звісно, якщо закон і не передбачає санкцій, чи не може бути застосований, він же не втрачає змісту закону. Чому ж немало законів передбачають ті чи інші санкції? Безумовно, треба усвідомити, що чимало громадян не дотримуються законів, порушують межі свободи інших осіб, учиняють злочини різного рівня та шкоди та ін., тому й існують відповідні санкції (примус), аби все-таки запропонувати таким громадянам альтернативу протиправній поведінці у вигляді особливих стимулів, примушуючи їх до виправлення поведінки.

Тому за будь-яких умов і ситуацій ліпше надавати перевагу переконанню як моральному засобу змушування до дій, на відміну від силових процесів, не залежно від меж їхнього впливу.

У контексті викладеного видається актуальним монографічне дослідження Валерія Сировацького, вперше виконане у межах філософсько-правового дискурсу. Новітньою є теза автора про те, що «дослідження поняття «державний примус» без урахування антропологічного підходу було б неповним, адже за допомогою нього можна вивчити правові прояви життя людини як соціальної істоти». Що це дало автору, він пояснює на сторінках монографії. Зокрема, дослідник зазначає, що застосування антропологічного підходу до правового визначення поняття «державний примус» дало змогу визначити таке: 1) людина є центральним поняттям державного примусу. Саме щодо людини застосовується державний примус як оцінка її дій та вчинків. Водночас державний примус також застосовує людина, наділена такими повноваженнями відповідно до закону; 2) розвиток цього поняття. Із поступом суспільства виникають нові сфери життєдіяльності, які потребують правового регулювання. Тому державний примус є динамічним поняттям, яке розвивається разом зі суспільством; 3) функціональність правового середовища людини. Деякі правові явища виконують конкретні функції в системі суспільства. Державний примус реалізує функції відновлення порушених прав; покарання осіб, які вчиняють протиправні дії; недопущення повторного порушення закону особою, яка вже вчиняла такі дії, а також особами, які раніше не допускали протиправної поведінки (превентивна функція).

Врешті, в контексті цього автор дослідження стверджує, що застосування державного примусу має на меті здійснення позитивного впливу на людину, щодо якої він застосовується. Цей вплив передусім спрямований на виправлення поведінки людини, формування і виховання в неї установок на подальше недопущення неправомірної поведінки, а в людей, які не вчиняють правопорушень, – на усвідом-

лення захищеності з боку держави та розуміння того, що за скоєння неправомірних дій людина буде покарана відповідно до тяжкості вчиненого тощо.

Вдале висвітлення теоретичних і практичних проблем у дослідженні простежується у сформульованих автором плані та завданнях. Окрім того, необхідно акцентувати й на логічній структурованості монографії, полемічності теоретичного матеріалу, зваженості та обґрунтованості авторської позиції із загальною толерантністю, попри деякі, на мою думку, максималістські оцінки ідей інших авторів, залучених до наукової дискусії.

Структура монографічного дослідження засвідчує наявність передмови, шести розділів, висновків і списку використаних джерел, що само собою передбачає логічно-структурований та поступовий аналіз, характеристику, роз'яснення і, врешті, вирішення конкретної наукової проблеми. Питання, висвітлені в наявних розділах монографії, розглянуті глибоко та всебічно, висновки науково обґрунтовані, надані відповідні рекомендації. Отримані наукові результати актуальні та достовірні, підтверджуються репрезентативним висвітленням у монографії. Окрім того, в монографічному дослідженні Валерія Сировацького акцентовано на низці полемічних положень, що загально спричинено новизною філософсько-правового дискурсу щодо державного примусу в українській юридичній науці.

Це одне з перших комплексних теоретичних досліджень державного примусу в межах філософії права. Викладені в ньому основні положення є достатньо обґрунтованими. Це формує цілісне уявлення про розглядувану наукову проблему.

Загалом автор рецензованої монографії підготував її на високому науковому рівні, з наявним глибинним дослідженням задекларованої у темі наукової проблеми та може внести вагомий внесок у науку філософії права. Врешті, підсумовуючи, необхідно констатувати, що монографія Валерія Сировацького виконана відповідно до чинних вимог, із дотриманням норм наукового стилю і ділового мовлення.

*Стаття: надійшла до редакції 16.03.2020
прийнята до друку 18.03.2020*

*The article: is received 16.03.2020
is accepted 18.03.2020*